

IRODALOM

- Dávid Géza (1996): Modernizáció magyar részvételével. *Korunk*. 6, 61–65.
- Doğan, Ismail (2010): Dilettáns nyelv- és néprokonsági nézetek párhuzamai Törökországban és Magyarországon. In: Honti László (főszerk.) – Csúcs Sándor – Keresztes László (szerk.): *A nyelvrokonságról. A török, sumer és egyéb áfium ellen való orvosság*. Második, bővített kiadás. Tinta, Budapest
- Erődi Béla (2001): *Csok jása! A török küldöttség látogatásának emlékkönyve/Çok yaşa. Türk heyetinin ziyaretinden hatıra kitabı*. Akadémiai–Magyar–Török Baráti Társaság, Budapest
- Fodor Pál (1987): Magyarország és Bécs az oszmán hódító ideológiában (egy 17. századi török elbeszélő forrás tükrében). *Keletkutatás*. tavasz, 20–38.
- Ivanics Mária (2002): Türkische Bausteine zum Ungarnbild. In: Brandenstein, Maria Jahn (Red.): *Die Vision von Mitteleuropa. Stephan Széchenyi (1791–1860) und seine Reformideen. – Tausend Jahre Lebensgemeinschaft in Mitteleuropa*. Integratio, Wien, 359–374.
- Karpat, Kemal H. (1989): Kossuth Törökországban: a magyar menekültek szerepe az Oszmán Birodalom modernizálásában. *Keletkutatás*. tavasz, 36–47.
- Sudár Balázs (2007): Platón Pécssett. Egy hódoltsági legenda nyomában. *Pécsi Szemle*. 10, 2, 14–27.
- Sudár Balázs (2010): Evlia Cselebi és a magyar östörténet. In: Gazda József – Szabó Etelka (szerk.): *Kőrösi Csoma Sándor és az Út*. Kőrösi Csoma Sándor Közművelődési Egyesület, Kovászna, 172–178.

MAGYARORSZÁGRÓL ÉS A MAGYAROKRÓL – VISSZAEMLEKEZÉS¹ –

Vecdet Erkun²

egyetemi tanár, az Ankarai Egyetem Mezőgazdasági Karának néhai dékánja,
az ankarai Török–Magyar Baráti Társaság alapító elnöke

Kevés népnek vannak olyan, a legrégebb történelmi időkhöz visszanyúló kapcsolatai egymással, mint a közép-ázsiai eredetű törököknek és a magyaroknak. Ezeket a kapcsolatokat a nyelv, a történelem és a művészetek vonatkozásában egyetemeken és kulturális intézményekben kutatják, s új és új felfedezésekkel gazdagítják; ugyanakkor a két ország közötti egyezmények kereteiben a tudomány, a kultúra, a kereskedelem és a honvédelem terén is együttműködnek a szakemberek. Úgy vélem azonban, hogy mindkét országban hiányoznak azok a művek, amelyek az egyéni tapasztalatokat, a múlt személyes élményeit, az átélt eseményeket örökítik meg.

Mint köztudott, a magyarok és a törökök mindig is megbíztak egymásban. Ez a kölcsönös bizalom történelmi eseményekre támaszkodik. Írásomban arra törekedtem, hogy e két, különböző vallású és különböző nemzetiségű, egymástól eltérő földrajzi viszonyok között élő nép egymás iránti szeretetére, tiszteletére és bizalmára támaszkodva az együtt megélt időszak fölelevenítésével hozzásegítsek

túllépni mindazon, ami a közös múltban fájó lehetett. [...]

Először láttam Budapesten a tavaszt. Igen kellemes volt a Duna-parton, a lombok alatt egy padon ülve a királyi palotában, meg a le- és felfelé igyekvő hajókban gyönyörködni. Hallgattam az egymást udvariasan köszöntő embereket, elnéztem öltözködésük eleganciáját, a hatalmas emeletes házakat, muskátlival díszített erkélyeikkel és ablakaikkal, s jólesően állapítottam meg: „Íme, Európa!” Úgy emlékszem, ezek a napok különös erőt adtak az ifjú lelkesedéssel teli, a jövőbe reménnyel tekintő, új és új horizontokat felfedező fiatal embernek.

Miközben egyetemi tanulmányaimat folytattam, arra is törekedtem, hogy részt vegyek a társasági életben, és a magyar népet minél közelebről megismerjem. Egyik első megállapításom az volt, hogy az évszázadok óta Európában élő magyar nemzet hős, de szerencsétlen nemzet. A magyarok hazaszerező emberek, és emellett – mint ahogy később, Németországgal és más országokkal való összehasonlítás után megállapítottam – valami nemes vonás is van bennük. Megismerem nagyon szegény és nagyon gazdag magyar családokat is, de sem a szegénységből

¹ Tasnádi Edit fordítása

² Prof. Dr. Vecdet Erkun (1918–2010) visszaemlékezéseit a Magyar–Török Baráti Társaság adta ki Budapesten 2004-ben *Budapesttől Ankaráig* címmel.

fakadó kisebbségi érzést, sem a gazdagságból fakadó fennhéjázó önteltséget nem tapasztaltam náluk. Ehhez kapcsolódva föllevenitem egy emlékemet.

Az 1940-es években nem tudtam a nyári szünidőkre hazamenni Törökországba. A nyári hónapokban a mezőgazdasági karon tanuló diákoknak minden tanév végén egy magán- vagy állami gazdaságban egy hónapos szakmai gyakorlaton kellett részt venniük. Ha a gazdaság vezetőitől nem kaptuk meg a szükséges bizonyítványt, egy évvel távolabbra kerülünk a diplomától. Az egyik évben, épp amikor befejeztem a gazdaságban az egy hónapos munkát, megismerkedtem a Pázmány Péter Tudományegyetem néprajzos tanárával, Dr. Györfly István professzorral, aki hívott, hogy vegyek részt falukutató csoportjában. Én már izmiri gimnazista koromban a falusi élet iránt mutatkozó érdeklődésem folytán a faluügyek ágazati elnöke lettem. A mindenki által tisztelt professzorral és tanítványaival együtt nyolc-tíz fős csoportokban bejártuk Közép-Magyarországot, Karcag és más vidékek falvait. A falvakban parasztházakban láttak vendégül: minden diák más-más családnál kapott éjszakai szállást. Én is egy magyar parasztszaládnál töltöttem az éjszakát. Nagyon érdekes, számomra pedig éppenséggel különleges kirándulás volt ez. A magyar falvak településmódja eltér a mieinkétől. Ott széles út vezet végig a falun, s ennek két oldalán sorakoznak a házak, mögöttük pedig az udvar, az istálló, illetve a megművelt földek következtek. Nálunk az Eskişehir környékén lévő menekültfalvakban akadhatunk ilyen elrendezésre. A magyar parasztház egyszintes. A padozat igen kemény és ellenálló agyagból készült. Az ágyakat a régen Izmirben gyártott kétkerekű, később a Mezőgazdasági Felsőrelések Társasága által gyártott falusi típusú

lovasszekerek kocsiszekrényéhez hasonlóan virágmintás színes olajfestés díszítette. Takaróul Magyarországon libatollal töltött vastag dunnákat használtak. A párnákat is libatollal töltötték meg. Ugyanilyen párnákat és dunnákat használtak városban is. A libatollas párnák és dunnák a legjobb védekezést jelentik a téli hideggel szemben. Ilyeneket én soha nem láttam azon a vidéken, ahol nevelkedtem. Nálunk gyapotot és gyapjút használtak az ágynemű készítéséhez.

A magyar parasztlak épp olyan vendégszerető, mint a mieink. Falun nem kínáltak kávé a reggelihez, mint városban. A reggeli menüt az éhgyomorral felhajtott kis pohár barackpálinka után pirospaprikás szalonna, falusi kenyér, zöldpaprika és helyi bor alkotta. Az adott ökológiai körülmények között szükség is volt erre a nehéz reggelire. Ebédre bőséges pirospaprikával készült levest, csirkét vagy vörös húst ettek. A bor soha nem hiányzott az asztalról.

A magyar parasztlak, épp úgy, mint a török falusiak, bátor és hazaszerető emberek voltak. Persze voltak eltérő vonásaik. A magyar falusi emberek többsége vasárnaponként templomba járt, később pedig családostul a kocsmába (sörözőbe, borozóba vagy vendéglőbe) mentek, ott zenét hallgattak, énekeltek, a fiatalok meg csárdást táncoltak. Vasárnap és ünnepnapokon a falusi nők sokszoknyát, hímzett virágos kötényt és mellényt, lábukon piros papucsot vagy piros csizmát viseltek. A férfiak fekete csizmában, fekete nadrágban és fekete mellényben vagy zakóban jártak. A férfiak fekete kalapot, a lányok virághímzéses pártát viseltek. Ez természetesen ennek a vidéknek a viselete volt, más vidékeken másféle viselet járta. A családok élvezettel figyelték, ahogy az ünnepeken ragyogó tisztán kiöltözött legények a lányoknak udvaroltak. Az

udvarlás a magyar népi táncban is megmutatkozik. A fiatalok egybekelése természetesen nagy örömet jelentett a család számára. A lakodalmakat a falu vendéglőjében rendezték. Ez bizonyára ma is hasonló módon történik. A mi falvainkban nem volt ilyenfajta társasági élet. Azt is el kell ismerni, hogy a magyar parasztlak között sokkal több volt az írni, olvasni tudó, mint nálunk. Szinte minden faluban volt iskola. Az 1940-es években nálunk még nem indult be az elemi iskolák létesítéséért indított mozgalom.

Közép-Magyarországon, Karcag környékén jó lovakat tenyésztettek. Valószínűleg nóniusz-fajták voltak, s munkavégzésre és lovaglásra is használták őket. Később hallottam, hogy ezt a fajtát magyar szakemberek a karacabeyi ménésünkben is tenyésztették.

Mivel érdeklődésemet ismerték, magyar barátaim szóltak nekem, hogy éppen a mi téli szünidőnkkel egy időben a földműveseknek téli mezőgazdasági tanfolyamokat szerveznek. Így a parasztlakkal együtt én is részt vettem egy ún. magyar királyi téli gazdaltanfolyamon. Együtt laktam a többiekkel. A tanfolyam vezetője, a Magyar Mezőgazdasági Minisztérium szakembere igen figyelmesen bánt velem, s azt tanácsolta, hogy tartsak Törökországban is ilyen tanfolyamokat. A tanfolyam végén én is vizsgáztam, így az én mellemlre is kitétték a búzakalászt ábrázoló ezüst jelvényt. Ezt ma is büszkén őrzöm.

A Györfly professzor vezetésével végzett falukutató munkáim során nagyon sokat tanultam. Képet kaptam arról, hogyan működik a magyar mezőgazdaság. A nagygazdaságok között voltak állami és magángazdaságok is. Például Esterházy gróf dél-magyarországi birtoka óriási gazdaság volt. [...] Sokkal több közép- és kisgazdaság volt. A nagyobb gazdaságokat agrármérnöki végzettségű igazgatók vezették,

és több agrárszakember dolgozott bennük. A falusi gazdaságok vezetője a családfő volt. Ezeknek a férfiaknak volt a dolguk a szántás, vetés, az összes szántóföldi munka. Az asszonyokra tartoztak a házi és a kert munkák, a zöldségtermesztés, a ház körüli kisebb állatok ellátása. A nők és a férfiak között kiegyensúlyozott a viszony, érdekességként azonban megemlítem, hogy a házasság után a nő felveszi a férfi családnevét, s ehhez a 'né' toldalékat illesztve fejezik ki, hogy férjes asszony. Például a Simonné azt jelenti, hogy egy Simon nevű férfi felesége. Megfigyeltem, hogy a nők magázták a férjüket, a férfiak viszont tegezték a feleségüket. Ez a megszólításforma azonban valószínűleg nem volt általános. A magyar családokban épp úgy, mint nálunk, nagyon fontosak a rokoni kapcsolatok. Nálunk is elterjedt a sürgős munkák együttes elvégzése. Ezt kalákának nevezték. Röviden: a magyar parasztlak is tartották magukat szokásaikhoz, hagyományaikhoz. A falvakban, sőt a városokban is a templomok tisztántartása és díszítése a környékbeli lányok munkája volt. A lányok egymást váltva végezték a takarítást. A lakodalom, a szünet alkalmat adott a falu népének a mulatságra. Milyen szép napok voltak! Ott nem volt szokás a lakodalmakban lövöldözni, mint nálunk. Akik sokat ittak, főképpen a középkorúak, úgy énekeltek a magyar dalokat, ahogy a torkukon kifért. [...]

1938. november 10-én reggel a magyar rádió hírt adott arról, hogy Musztafa Kemál Atatürk, a törökök atyja Isztambulban elhunyt. Akkoriban a Folyta családnál, az Andrássy úton laktam. A hír megrendített. Folytatók részvétüket fejezték ki. Másnap az újságok szalagcímeiben hozták a hírt, Atatürköt a nép között, illetve különböző rendezvényeken ábrázoló képek kíséretében. Az újságok emlékeztettek arra, hogy a török nép

atyja, a Török Köztársaság atyja volt, ő nyerte el a függetlenséget a török nemzet számára, majd forradalmi újdonságokat vezetett be. Emlékezetem szerint néhány újság kitért arra is, hogy ahogyan a magyarok kénytelenek voltak aláírni a trianoni békét, Törökországgal a sèvres-i békét akarták aláírattni, Atatürk és társai azonban ehelyett megindították a felszabadító háborút, s ennek végén a lausanne-i békével biztosították Törökország függetlenségét, és hangsúlyozták, hogy Musztafa Kemál verte ki Anatólia földjéről a megszálló görög, angol, francia, olasz seregeket, s hozta létre a Török Köztársaságot. Ugyanakkor találgatásokba fogtak, hogy ki léphet az írás és az öltözet reformját megvalósító, az országot a gyors fejlődés útjára indító és erős hadsereget teremtő Atatürk helyére. E cikkek között nem volt olyan, amely Atatürkkal vagy Törökországgal szemben ellenséges hangot ütött volna meg, mindössze egyetlen, kis példányszámú újság akadt, amely Atatürköt diktátornak nevezte.

A halálhír hallatán a Török Követség mentem, ahol megtudtam, hogy folynak az ünnepélyes megemlékezés előkészületei. Az egyetlen diáktársaim is részvétüket fejezték ki, s természetesen felmerült az a kérdés, hogy mi fog most történni Törökországban. A Pesti Hírlap így írt: „Az egész világ osztozik a gyászban.”

A követségünkön ünnepélyes megemlékezést tartottak. A követ úr, Ruşen Eşref Ünaydın elmondta Atatürkkal kapcsolatos emlékeit. Láttam, hogy a feleségének könnyes a szeme, és hogy mindenki nagyon meg van rendülve. A követségi megemlékezés után a magyar Országház földszintjén, a Turáni Társaság akkori székhelyén is nagyszabású emlékülést tartottak. Ezen a követség diplomatain kívül részt vettek a Külügyminisztérium

képviselői és parlamenti képviselők is. Mindenki sötét ruhában jelent meg, a katonák – még a nyugalmazottak is – egyenruhában.

Bajai Jenő, az egyik évfolyamtársam így szólt hozzám: „Milyen kár, hogy nekünk nem volt egy ilyen nagy emberünk! Mi végül is aláírtuk a trianoni szerződést. Ti szerencsésebbek voltatok!” Később egy levelében írta: „Ha összefogtunk volna a törökökkel, Európa térképe most másmilyen volna.” [...]

Mint az köztudott, Atatürk temetésére szinte az egész világról érkeztek államférfiak, és külföldi katonai díszegységek is részt vettek rajta. De egyetlen más nemzet sem gyászolta olyan őszintén, mint a magyarok.

Világraszóló esemény volt, amikor 1938. november 21-én Atatürk koporsóját a Nagy Török Nemzetgyűlés előtti ravataltól ünnepélyesen átszállították az Etnográfiai Múzeumba, s az ott kialakított ideiglenes nyughelyre, egy márvány szarkofágba helyezték.

Azon a napon, amelyen Ankarában a temetést rendezték, Budapest főpolgármestere felhívással fordult a város lakosságához. Ez a török és magyar nemzeti színekkel díszített felhívás Atatürk képe alatt [...] arra szólította fel Budapest lakóit, hogy a gyász kifejezésére tűzzenek ki fekete zászlókat. Ezeket a gyászlobogókat szinte minden házra ki is akasztották. Íme egy ország, amely valóban szerette Atatürköt, íme egy valóban testvéri nép! És nekem abban a szerencsében volt részem, hogy láthattam a törökök atyja s így az atyám iránti tisztelet és szeretet e megnyilvánulását. Azt hiszem, én vagyok az egyetlen még életben lévő török, aki ezt látta.

Atatürk tudott a Közép-Ázsiából elvándorló magyar és török törzsek kapcsolatairól. A Török Köztársaság kikiáltása után előszere-ttel hívott meg Törökországba magyar nyelvészeket és műszaki szakembereket. [...]

Az I. világháborúból egyaránt vesztesként kikerülő Törökország és Magyarország a vereség következményei és a győztes országok magatartása miatt egyformán nehéz időszakot élt meg. 1920-ban a Párizs melletti Trianonban aláírt békeszerződés óriási veszteséget okozott Magyarországnak. 282 000 négyzetkilométernyi területe 93 000-re, 18 milliónyi lakosa 8 millióra csökkent, s ez mély sebeket ejtett a magyarok szívében. A belső problémák, a pártok közötti feszültségek 1923-ig tartottak. Ekkor lett Horthy Miklós az ország kormányzója. A gazdasági helyzet viszonylagos megszilárdulása után 1925 körül Magyarország a fejlődés útjára léphetett. Az I. világháborúban elszenvedett vereség, valamint az a tény, hogy ellenséges országok vették körül, különösen súlyossá tették a Magyar Királyság helyzetét. A háború után kötött trianoni szerződés következtében a szomszéd országoknak ítélt területek és az ott élő magyarok magas aránya egy sor belső problémát okozott Magyarországnak.

1918-ban, az I. világháborúból kikerült Törökország számára a győztes hatalmak a sèvres-i békét kínálták, amellyel épp oly súlyos veszteséget akartak okozni az országnak, mint amilyen Magyarországot érte. Ezt a békeszerződést a török nemzet, Musztafa Kemál pasa és társai nem fogadták el. Musztafa Kemál, a kiváló hadvezér és államférfi 1919. május 19-én Anatólia földjére lépve elindította a felszabadító háborút, elűzte az ország földjéről az ellenséget, s így a sèvres-i béke helyett aláírt lausanne-i békeszerződés után 1923-ban kikiáltották a köztársaságot. 1923. november 18-án írták alá a Magyar Királyság és a Török Köztársaság közötti barátság szerződést, tehát a Török Köztársaság kikiáltása után alig másfél hónappal, ami azt jelenti, hogy a Magyar Királyság az első

között nyújtotta felé baráti kezét. Ezt a szerződést az 1926. december 20-án aláírt kereskedelmi és lakhatási egyezmények követték.

Ezekben az években Magyarországon a háború okozta veszteségek és a munkanélküliség miatt meglehetősen rossz volt a közhangulat. Ugyanebben az időben a balkáni háború, a Dardanelláknál vívott harcok és a felszabadító háború után a köztársaságot létrehozó török nép Atatürk vezetésével új és új reformok megvalósításával biztos lépésekkel haladt előre a fejlődés útján. A kivértett, de elszánt anatóliai nép erős egységbe forrt össze. Atatürkkal az élükön a kor török államférfiai arra törekedtek, hogy a megkötött egyezmények révén szeretetre és bizalomra épülő együttműködést alakítsanak ki a testvér magyar néppel; úgy látták, hogy érdemes a magyarokkal egyesíteni erejüket a reformok megvalósítása érdekében. Magyar tudósokat, szakembereket és mestereket hívtak meg Törökországba. Az öltözködés- és írásreformmal párhuzamosan az ipar, a termelés, az építkezés területén országszerte gyors változások történtek. Magyar nyelvészek és történészek, a mezőgazdaság, a városrendezés, a bányászat szakemberei segítették ezekben a munkálatokban a törököket. 1935-ben megalakult a Hungarológiai Intézet az Ankarai Egyetem Nyelvi, Történelmi és Földrajzi Karán. A háború után az intézet megszűnt működni. 1937-ben, amikor én ösztöndíjas-ként Budapestre indultam, egy Saffet Bey nevezetű tisztviselő dolgozott a magyar konzulátuson. Ő mondta, hogy látogassak el a Macar Kardeşler (*Magyar testvérek*) utcájába a Török–Magyar Társaságba. Az ottani magyar titkártól kaptam tájékoztatást Magyarországról. Később hallottam, hogy a II. világháború után ezt a társaságot is megszüntették. Így a magyar–török kapcsolatok szempontjára

ból az Ankarai Egyetem hungarológiai tanszékének megalakítása még nagyobb jelentőséggel bírt.

Ahogy diákéveimben és később is hallottam, a kiváló magyar turkológusok fontos szerepet játszottak kapcsolataink kutatásában. Mindenekelőtt Németh Gyula, a budapesti egyetem tanára, aki Törökországban, a Kaukázusban és másutt is folytatott kutatásokat. [...] A Török Köztársaság kikiáltásának 50. évfordulója alkalmából a turkológia szolgálatáért a török kormány által neki ítélt kitüntetésért az idős tudós nem tudott elutazni, ezért a diplomát budapesti nagykövetségünk kezéből vehette át.

Csak később tudtam meg, hogy Hamit Zübeyir Koşay, a neves török régész is Magyarországon tanult turkológiát, és ott szerezte meg a doktori címet. Nem hagyhatom említetlenül Rásonyi László professzort sem, aki nagyon sokat tett a magyar–török kapcsolatok érdekében. A turkológus Rásonyit 1934-ben hívták meg Törökországba, amikor is *A török-magyar kapcsolatok* című kongresszusi előadása fölkelte Atatürk figyelmét. A külön rendelettel létrehozott Hungarológiai Intézet első vezetőjeként Rásonyi 1935-től 1942-ig tanította a magyar nyelvet. Fontos szerepet játszott az isztambuli Dolmabahçe palotában megrendezett történelmi jelentőségű kiállítás megszervezésében is. Ennek a kiállításnak a középkori török–magyar kapcsolatok volt a témája. Magam a budapesti török követségen ismerkedtem meg Rásonyi tanár úrral. Szerény ember volt, a törököket nagyon szerette. A hungarológiai tanszék első diplomásai az ő tanítványai voltak. 1939-ben végzett diákjai közül egyetemi tanár, költő és író is került ki. Érdemes néhányukról megemlékezni. Prof. Dr. Şerif Baştav barátommal akkor ismerkedtem meg, amikor ő is ösztön-

díjasként Budapestre érkezett. Budapesten doktorált, majd az Ankarai Egyetem Nyelvi, Történelmi és Földrajzi Karának tanára lett. [...] Két eljövendő egyetemi tanár, İbrahim Kafesoğlu és Tayyip Gökbilgin utánam érkezett ösztöndíjasként Budapestre, így a segítségükre tudtam lenni. Sami Özerdimet már a gimnáziumból ismertem. Jó író vált belőle. Ziya Tugali barátommal együtt dolgoztunk Ankarában a Sajtóigazgatóság külföldi adások osztályán. Tehetséges költő volt, Isten nyugosztalja. Úgy tudom, hogy Namık Kemal Orkun is hasznos munkát végzett a maga területén. Rásonyi László tehát kitartóan dolgozva, többszöri törökországi tartózkodása során tanítványokat nevelt, s közben jelentős műveket is alkotott. *Törökök a Duna-medencében* című kongresszusi előadása, a *Varlık* című folyóiratban megjelent írása, *Történelmi kapcsolatok a törökök, a magyarok és a finnek között*, a Török Történettudományi Társaság felkérésére írt *Törökök a világtörténelemben* című munkája mind-mind hozzájárultak a kapcsolatépítéshez.

Bartók Béla, a híres magyar zeneszerző 1936-ban Rásonyi professzor támogatásával érkezett Törökországba, és Adnan Saygun segítségével végzett népzenei gyűjtéseket. Bartók világitott rá először a török és a magyar népzene közös vonásaira. Amikor én 1937-ben Magyarországra érkeztem, Bartók már visszatért Törökországból.

A Török Köztársaság megalakulása után, 1926-tól kezdődően küldtek újra ösztöndíjas diákokat Magyarországra tanulni. E diákok közül sokan hozzám hasonlóan agrártanulmányokat folytattak valamelyik mezőgazdasági akadémián. A nálam korábban Magyarországra érkezők, például az A. O. Cukorgyár főigazgatója, aki a hároméves debreceni mezőgazdasági akadémián végzett, illetve más

vezető posztokra kerülő szakemberek bátorítást adtak nekem. Tapasztaltam például, hogy az eskişehir-i vagy az uşaki cukorgyár cukorrépa-termesztése, a vetésforgó vagy az állattartás területén olyan módszereket alkalmaztak, amelyek teljesen megfeleltek a magyarországiaknak. Az ankarai Atatürk Erdőgazdaság létesítésében is részt vettek magyar szakemberek.

Egyik este hazatértem az egyetemről, az asztalomon cédulát találtam, amelyen az állt, hogy követségünk javaslatára İsmail Hakkı Tonguç közoktatásügyi főosztályvezető beszélni szeretne velem. Kiderült, hogy a Falusi Intézetek alapításával kapcsolatos tanulmányok céljából érkezett Budapestre. A Magyar Közoktatásügyi Minisztérium által rendelkezésre bocsátott kocsival magyar falusi iskolákat és szakiskolákat akart látogatni, és azt kérdezte tőlem, hogy vele tudok-e tartani. Végigkísértem İsmail Hakkı Tonguçot ezen a háromhetes tanulmányúton. Nagyon jó barátok lettünk. Elmesélte, hogyan ment – sokszor *simitet* (török perccet) árulva, többnyire gyalog – Isztambulból Ankarába, hogy részt vegyen a felszabadító háborúban. Ez a hazaszerető atyai barát nagyon sok jó tanácsot adott nekem. Utunk során láttam a magyar mezőgazdasági és szakiskolákat. Elmondhatom, hogy a mi Falusi Intézeteink kialakításához nagy segítséget adtak a magyar falusi iskolák. Abban az időben nagyon jó kapcsolatban álltunk Magyarországgal, Atatürk barátai kerültek Budapestre követnek, például Behiç Erkin vagy Ruşen Eşref Ünaydın.

Beiratkozásom után hallottam, hogy kiváló tanáraink közül Prof. Dr. Lóczy Lajos, Prof. Dr. Wellmann Oszkár és Prof. Dr. Réty Antal geológiai, állattenyésztési, illetve meteorológiai órákat adtak az ankarai Felső Mezőgazdasági Intézetben. Tanáromat, Réty Antalt

úgy tartják számon, mint a török meteorológiai szolgálat megeremlőjét. Akkoriban tért vissza, amikor én nála vizsgáztam. Nem felejttem Osman Eker mezőgazdász, aki a karacabeyi ménestől jött ösztöndíjjal tanulni, mint ahogy Dr. Kolbai Károly professzort sem, aki a Keszthelyi Gazdasági Akadémia növénytermesztési tanára volt. Nyári gyakorlatomat töltöttem mellette. Nagyon szerette a törököket, és ő készítette az első jelentéseket a török kormány számára a legelőkről, illetve a takarmánynövények termesztéséről és nemésítéséről az állattenyésztés szempontjai szerint vizsgálva. E jelentések után határozták el, hogy egyetemi tanulmányok céljára diákokat küldjenek Magyarországra, s én voltam az, aki az e célból államilag szervezett vizsgát megnyertem. Csiki Ferenc lótenyésztővel budapesti követségünkön ismerkedtem meg. Ez a szakember foglalkozott a karacabeyi ménestől a nóniuszok tenyésztésével. [...]

A budapesti Műszaki Egyetem Mezőgazdasági Karán tanuló diákoknak minden héten egy nap szakmai gyakorlaton kellett részt venniük az egyetem gazdaságában. A mi évfolyamunk hallgatóit egy héten egyszer egy tanársegéd vagy docens vezetésével az egyetem Esterházy utcai épülete elől kora reggel induló autóbusszal a körülbelül háromnegyed órányi távolságban, Pátyon lévő egyetemi gazdaságba vitte, s amit azon a héten a gazdálkodással kapcsolatosan az egyetemen tanultunk, itt a gazdaság igazgatójának és mérnökeinek felügyelete mellett a gyakorlatban is kipróbáltuk. Egészen biztosan javára vált Magyarországnak, hogy a törvény értelmében a meghatározott nagyság fölötti gazdaságok élén csakis agrármérnöki végzettségű igazgató állhatott. Bár az ország területe nem túl nagy, nem véletlenül emlegették Európa éléskamrájaként. Elmondhatom, hogy abban az

időben a magyar mezőgazdaság, terményeivel és élelmiszeriparával a kontinens legfejlettebbjei közé tartozott. A leendő agrármérnökök számára a dékáni hivatal által kijelölt gazdaságokban a nyári gyakorlaton való részvétel is kötelező volt. [...]

Nem vagyok történész, de nagyon érdekelt a magyar történelem. Egy nap Andrassy úti házigazdám, Folyta bácsi mesélt nekem arról, hogy évszázadokkal ezelőtt egy nagy magyar államférfi, Rákóczi Ferenc Törökországban talált menedéket. Elmondta, hogy Rodostóban látták vendégül, s a háború kockázatát is vállalva megtagadták ellenségei kiadatási kérését, majd hozzátette: *Bátor nemzet vagytok, fiam!*

Később azután, amikor arról is hallottam, hogy egy másik nagy magyar államférfi, Kosuth Lajos Kütahyában talált menedéket, még jobban megértettem azt, hogy miért viseltetnek a magyarok olyan nagy szeretettel a törökök iránt. Az oszmán állam a háború kockázatát is vállalva tagadta meg a kiadatásukat. Arra gondoltam, hogy ezek az államférfiak Ausztria ellen küzdöttek. De vajon miért nem Franciaországban, Olaszországban, Angliában vagy más európai országokban, miért Törökországban kerestek menedéket? Nem szabad elfelejteni, hogy a törökök is szeretettel fordultak a magyarok felé. A magyarzatot a történészekre hagyom, de annyit történelmi ismeretek nélkül is le lehet szögezni, hogy ez a földrajzilag egymástól távol letelepedett két nép kölcsönös szimpátiát érez egymás iránt. Azt mondják, hogy bár a törökök százötven évig voltak Magyarországon, nem nyomták el annyira a magyarokat, mint az utolsó ötven évben a szovjetek. [...]

Miközben egyre mélyebben feltárultak előttem Budapest szépségei, még jobban átéreztem törökségemet, és boldog voltam,

hogy a magyarokat közelebről megismerhettem.

Akkoriban minden budapesti utcasarokról cigányzene hangjai szálltak. A magyaroknak igen szimpatikus szokásaik voltak. Például a Bajnok utcai lakásommal szemközti házban volt egy trafik. Néha onnan telefonáltam. Ha belépéskor nem köszöntem „Jó reggelt!”-tel, „Jó napot!”-tal vagy „Jó éjszakát!”-tal, a bolt tulajdonosa megkérdezte, hogy nincs-e valami bajom. Nálunk is szokás volt, hogy az ember köszön, ha valahová belép, itt azonban szigorúbban vették a köszöntést. Az a szokás, hogy a hölgyeknek kezét csókolnak, akkor nálunk még nem volt elterjedve, de nekem nagyon tetszett. Nálunk az idős embereknek csókolnak kezét, csak mi a kezét a homlokunkhoz is odaérintjük. Természetesen a magyar beszélt nyelvben is másként szólították meg az idősebbeket, a fiatalabbakat, az egykorúakat vagy a hölgyeket. Amikor már én is jól használtam a különböző megszólításokat, magyar barátaim tréfásan azt mondták nekem, hogy most már én is épp olyan lettem, mint ők. Akkoriban nagyon pontosan meg kellett különböztetni a nagyságos, méltóságos, nagyméltóságú stb. féle megszólításokat, és az is fontos volt, hogy valakivel tegeződve vagy magázódva beszélt-e az ember. A magyarok nagyon örülnek, ha egy idegen jó kiejtéssel beszéli a nyelvüket. Ebben sok magyar barátom segített. Például a 'magyar' szó törökök számára nehezen ejtható 'gy' hangja a török *gavur* (*gyaur*) szó elején ejtett hanghoz hasonlít. Ezt évek múltán sem felejtettem el, és a magyarok mindig megdicsérték, amikor a *gavur* szóra gondolva jól ejtettem ki a 'gy' hangot. [...]

Boldog voltam, hogy a pesti társadalmi életbe való bekapcsolódás révén egyre jobban megismertem a magyarokat. Akkori megfi-

gyeléseim szerint látszólag kimérten viselkedtek az idegenekkel szemben, de miután megismerték az embert, végtelenül udvariasnak, barátságosnak és megértőnek bizonyultak. Ha valaki először látogatott el valakihez, megkínálták egy pohár borral vagy pálinkával, de távolságtartó módon beszélgettek. Ha azonban közelebről is megismerik az embert, feloldódnak; barátságosak és vendégszeretők lesznek.

Szeretett és tisztelt barátom, a törökbarát országgyűlési képviselő, Dr. Kelemen András 1994-ben *Ez a föld* címmel kiadott egy könyvet. Ebben nagyon fontos dolgokat olvashatunk a magyarokról. Itt áll az a mondat, amely egybeesik a magyarokról kialakított nézetemmel: „A török népekkel való együttélés nem vezetett a magyarok széthullásához, sőt a hasonló gondolkodású népek egymás közötti megértése, erős katonai és diplomáciai készségük az elkövetkezendőkben hozzájárultak ahhoz, hogy a magyarok meg tudtak maradni a Kárpát-medencében.”

Magyarország és különösen Budapest a mesék világa volt számomra. A magyar ipar, a magyar divat, a magyar zene, az opera, a képzőművészet és a népi művészetek mind-mind sajátos értékeket mutattak. Emlékszem, voltak idős magyarok, akik megtudva, hogy török vagyok, azt kérdezték, miért nem viselek fezt. Mi a fiatal Török Köztársaság ifjú állampolgárai voltunk. Nekünk nem okozott annyi gondot és szenvedést a háború, mint magyar barátaimnak, ennek a nemes lelkű népnek. Nagyon sok magyarral, fiatalemberekkel és családokkal ismerkedtem meg, de soha senkitől nem ért semmi bántás.

Bármilyen rendszerben éljen is, legyen bár különböző a két ország politikája, meggyőződésem, hogy a két népet tudat alatti szeretet szálai kötik egymáshoz. Ha földrajzilag távol

élnék is egymástól, ha más vallást követnek is, a szeretet, a kölcsönös érdeklődés, a jó kapcsolatok léteztek a múltban, és hitem szerint fennmaradnak a jövőben is.

Sztálin halála után, 1953-ban Nagy Imre és társai megpróbálták a népellenes Rákosi-rendszeren változtatni, de amint hallottam, a vele szemben álló erőknek sikerült Nagy Imrét a miniszterelnökségből eltávolítani. Aztán az általam is jól ismert egyetemi ifjúság megmozdult. Az ő 1956. október 23-i felvonulásuk felkelésé alakult. Igazolást nyertek a magyar népre vonatkozó elképzeléseim. A magyar fiatalok felkelése ellen azonban megindultak a szovjet tankok. A török újságokban megjelentek a magyar események képei. Nagy Imre a felkelők követelésének megfelelően kimondta az ország semlegességét. Novemberben azonban rossz hírek érkeztek Magyarországról. Harc folyt a szovjet katonák és a magyar hősök között. Minden török a magyarok mellett foglalt állást. De tettek-e ennél többet a nyugati országok? Nem támogatta senki a magyarok kísérletét. Mi, magyarbarát törökök se tettünk, tehettünk semmit a bátor magyarokért, akik Molotokoktállal támadták a szovjet tankokat. Sok vért ontottak. Az egész világ tanúja lehetett annak, hogy mire képes a szabad népek szemé láttára a szabadságért küzdő magyar nép. Sok százan vesztették életüket, tízezrek kerültek börtönbe, és kétszáz ezer magyar hagyta el hazáját. Az ellenséges erők Nagy Imrét is bitófára juttatták. A csárdás földje a vér földjévé vált.

1987-ben újra eljutottam abba az országba, amelyhez olyan sok személyes szál fűz. Boldog voltam, hogy újra találkozhattam volt évfolyamtársaimmal, néhány régi barátommal. 1990-ben amnesztiát hirdettek, így sok igaz magyar visszakaphatta jogait. Kivonultak

a szovjet csapatok, Magyarország elfoglalhatta helyét a szabad országok között.

Szakmai előmenetelemben szorgalmamnak éppúgy szerepe volt, mint annak a tudásnak, amelyet a magyar egyetemen szereztem. Például azokban a munkálatokban, amelyeket a kitűnő Dr. Ömer Tarman professzorral együtt amerikai segítséggel indítottunk a takarmánynövények és a legelők, mindenekelőtt a falvak köztulajdonát képező legelők minőségének javítása érdekében, számomra sok szempontból iránymutató volt a magyar Zöld Mező nevű szervezetnek a falusi legelők javítását szolgáló tevékenysége. Mint egyetemi hallgató tapasztaltam, hogy az egyetemi asszisztensek együttműködtek a helyi vezetőséggel, és a Zöld Mező szervezet tagjai kerékpárra ülve járták a falvakat, s adtak tanácsokat. Magam is sok ilyen úton vettem részt. Az ottani szabályok lehetővé tették, hogy a falusi legelők gondozása és javítása során egyúttal a pásztorok, a technikai személyzet hozzáértését is növeljék.

Amikor 1951-ben a Mezőgazdasági Minisztériumban létrehoztam a mező-legelő- és takarmánynövény-osztályt, majd amikor továbbfejlesztettem, éppúgy, mint amikor szakembereket neveltem; doktori és docensi disszertációm készítése során éppúgy, mint professzorként végzett kutatásaim során mindig eszembe jutottak diákéveim, mindig ugyanazzal az élvezettel végeztem munkámat, mint egyetemi hallgatóként. Mindenekelőtt akkor, amikor Hakkari, Şemdinli, Yükekova, Van, Özalp, Erzurum és Kars megyékben végzett munkálataimban kerestem a magyar mezőkkel és legelőkkel való hasonlóságokat,

s ezeken a keleti vidékeken találtam is meg egyező vonásokat.

Mintegy ötven éve igyekszem megismerni, és – amikor lehet – másokkal is megismertetni Magyarországot. Meggyőződtem arról, hogy a magyar alapjában nemeslelkű nép. Azt a magyar társadalmat, amelyet fél évszázada megismertem, nagyrészt bizalomkeltő, kitarító, felvilágosult, a szépet szerető emberek alkották. Az udvariassági szabályokat tiszteletben tartók, nyugodt és segítőkész emberek, akik könnyen jó barátságba léptek azzal, aki iránt bizalmat éreztek. [...] Az elmúlt hetvenöt évben Magyarország három történelmi korszakot élt át, és eközben három nemzedék váltotta egymást, mindegyik más és más rendszerben születve. Természetesen nem könnyű dolog a zárt rendszer gondolkodásmódjában nevelkedett nemzedékek számára a szabad rendszer látásmódját elsajátítani. A magyar társadalom számára is nehézségekkel teli a demokratikus rendszerre való áttérés. Az elmúlt néhány év tapasztalatai mégis azt mondatják velem, hogy a magyar társadalom semmit sem veszített jó tulajdonságaiból, hazaszeretetéből és abból a törekvéséből, hogy lépést tartson a kor követelményeivel. Innen, a távolból is érzem, hogy a szépművészetek, az irodalom, a tudomány (az elmúlt időszakban a magyarok öt Nobel-díjat is kaptak) és a kereskedelem terén rövid időn belül be fogják hozni összes elmaradásukat.

Kulcsszavak: török–magyar kapcsolatok a két világháború között, a régi Magyarország, mezőgazdaság, budapesti és vidéki emlékek, magyarok török szemmel

SZENT ISTVÁN KIRÁLYTÓL A MAI MAGYORSZÁIG¹

Dursun Ayan

szociológus,² Ankara, Törökország
dursunayan@hotmail.com

Törökországban a magyarokat általában testvérnek tekintik. Valamiféle titokzatos tudás ez: azok is, akik nem tanultak történelmet, nem foglalkoztak nyelvekkel, de még az írástudatlanok is hisznek benne. Érzés ez inkább, mint tudás, ugyanakkor egy vágy kifejezője. Persze vannak olyanok is, akik nem fogadják el, többnyire mert nacionalista indítatásúnak látják ezt a testvériségérzést, némelyek pedig más okokból utasítják el a gondolatát. Az elutasítás valószínűleg abból fakad, hogy a nacionalisták nem rokonszenveznek Magyarország szocialista múltjával, a szocialisták, illetve az iszlamisták pedig a nemzetben való gondolkodástól ódzkodnak. De legyen bár szó akár azokról, akik hisznek a két nép testvériségében, vagy azokról, akik nem hisznek benne – a konkrét történelmi tényeket senki nem vizsgálja.

Pillanatnyilag nincs más bizonyíték a kezünkben, mint hogy mind a magyar, mind a török ragozó (agglutináló) nyelv, továbbá vannak bizonyos nyelvi megfelelések és legendatörédek a Volga–Káma vidéki „öshaza” korából. Felmerül még a pentaton zene kérdése, illetve az Attila-legenda. Ennyi nem elég!

A további tudományos vizsgálódások és viták segíthetnek abban, hogy világosabban lássunk, de ezt az időre kell bízunk. Ám hozzanak az új kutatások pozitív vagy negatív eredményt, a magyar–török testvériség az emberek nagy részének tudatában nem annyira értelmi, mint érzelmi kérdés marad.

És mi lesz, ha nem bizonyítható a rokonság? A törökök többsége továbbra is hinni fog benne, s ha egy magyarral találkozik, úgy fog rá mosolyogni, mintha legalábbis egyazon testvértörzsből származnának; és ha a nyelvet nem beszéli is, mond neki egy-két szót, például azt, hogy *Duna* vagy hogy *Attila*. Baj ez? Helytelen volna a testvériség éppen a mi körünkben, amikor a hűvös, egoista gondolkodásmód rossz irányba tereli az emberi viselkedést egyrésztől, másrésztől viszont, valamiféle romantikus megértéssel, a civilizációkat egymás felé próbáljuk terelni? Vagy valami modern skizofréniával az emberiség hirdeti a *testvériséget*, de nem követi?

A Jézusért a katolikusok nevében az ortodox keresztények és a muszlimok ellen küzdő magyarok, illetve a Mohamed próféta üzenetét Európába juttatni kívánó törökök a török

munkásságát szociológiai szempontból megközelítő tanulmányáig a legkülönbözőbb témákban megjelent írásai igazolják. Balassi Bálint és más magyar költők török műfordítója.

¹ Tasnádi Edit fordítása

² Az 1957-ben született Dursun Ayan a Családkutató Intézet munkatársa. Széles érdeklődését a lovaspólo történetét feldolgozó monográfiájától Bartók Béla